

POLITICAL SCIENCES

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ НА МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ

Юрій Котик¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-55>

Конфлікт залишається одним із вагомих проявів життєдіяльності суспільства, його різновиди лише удосконалюються: політичні, економічні, етнічні а на сучасному етапі і гібридні. Релігійні конфлікти за ступенем розповсюдженості та впливовості постають одразу ж після конфліктів політичних та економічних та значно менше піддаються контролю тому, що у своїй основі мають світоглядні цінності. Вивчення досвіду, що базується на аналізі періодів «вибуховості» міжнародних конфліктів та виокремлення його складових, і релігійної, зокрема, надає можливість не допустити такого розвитку подій, насамперед, в україно-російській війні. Доволі часто в умовах релігійного конфлікту не може бути забезпечена безпека життя людини, яка є найвищим досягненням демократичного суспільства, тому актуальність теми для дослідження не викликає сумнівів.

Релігійні війни відійшли у минуле, але релігійні конфлікти, що призводять до кривавих протистоянь тривають донині, і між сучасними цивілізованими країнами, зокрема. Історичний аналіз релігійних конфліктів чітко демонструє, що провідною причиною їх виникнення є партикуляризм, тобто претензії певної релігійної групи на виключне володіння істиною та мораллю, що зміцнює віру кожної релігійної групи. Партикуляризм – передбачає наявність ворогів з якими можна порівняти власну поведінку як еталон мудрості та порядності. Перш за все, лідерам таких груп потрібні зовнішні вороги, щоб полегшити маніпулювання своїми прихильниками та виправдати їх дії. Якщо в такій групі немає ворогів, їх потрібно створити, і безпосередньо в межах своєї групи. Релігійний партикуляризм тісно пов'язаний з нетерпимістю та фанатизмом. Його прояви виявляються у формі поділу релігій на «правдиві» та «хибні».

Іноді релігійна ворожість спостерігається у формі класових чи етнічних конфліктів і змінюється залежно від того, наскільки релігійні

¹ Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

суперечності пов'язані з політичними, економічними та національними інтересами. У таких випадках останні є лише символом відмінностей, але не першопричиною. Такий характер подій був притаманний колишній Югославії у кінці ХХ ст., де релігійна складова стала каталізатором у загостренні національних та політичних проблем.

Аналізуючи ситуацію на міжнародній арені на зламі ХХ–ХХІ ст., приходимо до висновку, що конфлікти, у яких релігія залишається вагомим чинником для мобілізації мас з метою протистояння, мають активну фазу у внутрішньо та міждержавних, регіональних та цивілізаційних протистояннях. Хоча релігія доволі рідко є єдиною причиною суперечок, конфлікти з такою ознакою у ХХІ ст. більш поширені ніж у минулому. Американський політолог С. Гантінгтон пояснює цю тенденцію закінченням холодної війни, під час якої глобальне протистояння Заходу та Сходу значно послабило вплив різних культурних факторів у міжнародних відносинах. Однак після закінчення холодної війни одним із головних чинників, що впливають на міжнародну політику, є приналежність певних націй не до однієї із світових політичних та економічних систем, а до однієї із світових цивілізацій, для кожної з яких головною характеристикою є релігією.

У постбіполярному світі відбувся рівневий перехід загроз міжнародній безпеці з глобального на регіональний. Тому сучасні релігійні конфлікти мають внутрішньо кризовий рівень. Підґрунтям є тривале загострення соціально-економічних, національних, етноконфесійних та інших проблем у суверенних державах, які в минулому перебували у тіні глобального протистояння наддержав. Окрім того, зберігається неоднорідний характер громад, з наявністю серйозних соціально-економічних проблем, поліконфесійністю, складної етнолінгвістичної структури, розташованих на зламах цивілізацій, що створює сприятливе середовище для конфліктів. Тому питання історичного розвитку посідає важливе місце.

Крім того, враховуючи, що значна кількість країн мають колоніальне минуле, наслідки імперської політики відіграють вагомую роль у особливостях національного розвитку. Прикладом впливу імперського минулого на сучасність є індо-пакистанське протистояння у прикордонному Кашмірі з середини ХХ ст. і донині. Вважається, що відповідальність за «неправильне» віднесення території Джамму і Кашміру до Індії несе Британська імперія [1, с. 558]. Схожа ситуація спостерігалася на африканському континенті, де кордони були проведені метрополіями залежно від політичної та військової ситуації, наприклад в Ефіопії, не враховуючи інтереси проживаючих на цих територіях

народів, які відрізнялися за етнічним та релігійним корінням і тому зберігали свою самобутність.

На регіональному рівні наявна низка чинників, що сприяють розвитку релігійних конфліктів: – політична, економічна та соціальна нерівність різних конфесій. Внутрішніми передумовами виникнення конфліктів є дискримінаційна державна політика включення релігійних груп до політичної системи, участі у державному управлінні, зокрема, а також нерівність, яку культивує влада щодо представників різних конфесій. Зовнішніми причинами – втручання одних держав у справи інших під виглядом боротьби з порушеннями: реальними чи уявними прав одновірців та захисту їх інтересів. Показовою у цьому плані є політика Ісламської Республіки Іран у недалекому минулому щодо сусідніх країн. Комплексно, чинники, що створюють потенціал конфлікту, можуть дестабілізувати політичну ситуацію як всередині, так і за межами держав, створити атмосферу невизначеності, небезпеки і навіть спровокувати тривале збройне протистояння. Наслідком постає військова, економічна чи ідеологічна підтримка «ображених», тобто опозиційного руху. Доволі часто, релігія не є рушійною силою та першопричиною, а скоріше «набутим», додатковим фактором загострення конфлікту, який розпочався на етнічній чи соціально-економічній основі. І тому він може бути використаний суб'єктами міжнародних відносин на свою користь, а отже, суттєво впливати на міжнародний контекст.

Закінчення холодної війни «викрило» внутрішні суперечності в деяких регіонах, які традиційно вважалися центрами миру та стабільності, як наприклад в Європі. Гарною ілюстрацією є ольстерський конфлікт у Північній Ірландії. Він підтверджує, що одним з основних факторів, що забезпечують міжнародний характер конфлікту та його вплив на міжнародні відносини, є терористична діяльність, яка мала релігійне забарвлення. Хоча насправді, сутнісні протиріччя полягали в тривалому протистоянні протестантської меншості англійців католицькій більшості ірландців у цьому регіоні. Відомо, що насильство застосовувалося з обох сторін, однак організація, для якої основним методом боротьби був тероризм, була ІРА. Уроками цього конфлікту, у контексті досягнення міжнародної безпеки, виявилися «цінними» у двох аспектах. По-перше, особливості методів та принципів вирішення конфліктів, закріплені у Белфастській угоді, дозволяють говорити про особливість ірландської моделі вирішення конфліктів, яка передбачає, насамперед, компроміс шляхом переговорів та повне роззброєння воєнізованих груп за сприяння створених переговорних майданчиків, відповідних установ, здатних представляти інтереси обох сторін. По-

друге, одним із найважливіших результатів цього конфлікту стало те, що він продемонстрував існування надзвичайно серйозного етнополітичного та релігійного протистояння в процвітаючому регіоні Західної Європи та розкрив проблеми подальшого розвитку європейського демократичного суспільства.

Розглядаючи сучасні європейські релігійні конфлікти, варто згадати етнорелігійні протистояння в Югославії: боснійські та косовські війни. Відомо, що приблизно в XIX ст. Балканський регіон був названий «пороховою бочкою Європи» і традиційно сприймався міжнародним співтовариством як схильний до конфліктів. Йован Цвіїч, відомий югославський географ, виділив кілька культурних регіонів і типів цивілізації на Балканському півострові: візантійсько-православну на сході, латино-католицьку на заході та азіатсько-ісламську в центральних та південних регіонах [2, с. 82–102]. Неважко було передбачити, що через поліетнічність, культурні та релігійні відмінності, а також падіння соціалістичної системи у Східній Європі знову «вибухне» конфлікт. Релігійна складова, що посилила політичне протистояння США та Європи з Росією, стала вагомою причиною військового протистояння, яке забрало життя більше 100000 людей.

Релігійне питання набуває вагомості, гостроти та непередбачуваності у «розколотих країнах» або між країнами розділеними міжцивілізаційними лініями зламу [3], прикладом у 2020 році слугує вірмено-азербайджанське протистояння у Нагірному Карабасі. Саме тому, світовий досвід впливу релігійного фактору на міжнародні конфлікти актуальний для України, яка знаходиться на зламі православної і західної цивілізації, у контексті україно-російської війни на Сході та анексії Криму, протистояння Московського патріархату з Українською православною церквою та кримськими татарами, що переважно сповідують іслам.

Список використаних джерел:

1. Nation-Building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities // Cambridge University Press. – 1998. – С. 16.
2. Надовеза Б. Йован Цвиич об етнических процессах на Балканах / Б. Надовеза; пер. с серб. яз. Кулагина А. С. // Imagines mundi : альманах исследований всеобщей истории XVI–XX вв. – № 7. – Сер. Балканика. – Вып. 2. – Екатеринбург : Гуманитарный ун-т, 2010. – С. 82–102.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. URL: <https://mybook.ru/author/semyuel-hantington/stolknovenie-civilizacij-1/read/>